

lásra. Egyik-másik figurát vagy méretben, vagy az elrendezés eszközével emeli ki (Temetés – 1943, Leánytemetés – 1934).

A belső térbe helyezett jeleneteknél (Lakodalmi vacsora, Kocsmajelenet, Halottak napja a kocsomban – 1952) a lámpa vagy gyertyafény hangulatának ábrázolása mellett a jellemző arcok, néhol a lineáris keménységgel hangsúlyozott alakok festői megoldása foglalkoztatta. A Körtánc című képén az ismétlődő láb- és karnozdulatok vonalritmusát a szoknyák színritmusa teszi sodróvá. Korai arcképei közül kiemelkedik egy rózsaszínes-barnás, nála szokatlan tónusban megoldott, olvasó rabbi mellképe (1936). A 40-es évek előtt kevés a társadalomkritikai mondanivalójú képe (Szemlé a botos ispán – 1937), később megszorodnak az ilyen tárgyú festmények. Rendszeres tanulmányainak tudható be későbbi képein a naturális valóság-ábrázolásra való törekvés (fény- és árnyék-ábrázolás). Új technikákkal próbálkozik. Vannak azonban késői képei között is olyan alkotások, melyeken visszatalál az első évek természetlátásához és színvilágához.

F. Mihály Ida

Vincze Lajos grafikáiról

A csöndben munkálkodó művészek közé tartozik. Nincs szüksége a propaganda kitarló, módszeres segítségére, sem föltűnést keltő gesztusokra ahhoz, hogy a szakmabeliek és a közönség számontartsák munkásságát.

Igaz, kívül esik – éppen az említett okok miatt – azon a bűvös grafikusai körön, amely az elmúlt évtized során nem véletlenül alakult ki, s amiben a sajtó által nemegyszer kifogásolt klikkszellemnek is része volt. Bejárta Európa és Ázsia legtöbb országát, mindenütt figyelte a képzőművészet színpadán folyó útközveteket. Látta, hogyan küzd jogáért a ma és a holnap művésze a tegnappéval, milyen problémák tetszik izzóvá a művészeti közéletet, s a tanulság végül is az lett, hogy neki a maga természetének megfelelően kell alkotnia, a szakmai követelmények minél magasabb fokán, az őszinteség és a társadalmi szolgálat jegyében.

Az Ungvár fölötti Nagybereznán született 1914-ben. A későbbiek szempontjából nem árt hozzátenni, hogy népi környezetben. Iskoláit Nyíregyházán és Debrecenben végezte, a Képzőművészeti Főiskolát 1945–1949 között Budapesten. Előtte éveken át a sorozatos behívások folytán szinte megszakítás nélkül katona. A Főiskola elvégzése után 1950–1957 között tagja a hadsereg képzőművészeti stúdiójának. Közben bejárta Európát és Ázsiát nagy részét, megfordult Albániában, Ausztriában, Kelet- és Nyugat-Németországban, Itáliában, a szomszédos államokban, azután Dániában, Svéd- és Finnországban, Kínában, Vietnamban. Útíró-nyelvi néhány könyve is született: *Napkelte a Jangce partján* (1959), számos színes illusztrációval. – 1968-ban jelent meg *Az ismeretlen szomszéd* (Jugoszlávia) 16 színes és 60 tollrajzzal, előkészsületben van *Dinák – tavak* (Lengyelország) című könyve. Az utóbbi kettő feleségével, *Udvari Gyönyögrével* együtt írta. – Közben egész sor kiállításra zajlott le

Györfi Elek: Káldória – Calvaire – Распятие

Györfi Elek: Szüreti felvonulók

Cortège de vendanges – Процессия во время праздника сбора винограда

(Gdansk, Wejherów, Varsó, Krakkó, a budapesti Lengyel Kultúrában kettő is, 1964-ben és 1966-ban). A *Sárga-tengerből a Balítengerig* címen 1966-ban Budapesten, 1967-től Nyíregyházán és Nyírbátorban nyílt kiállítás. Mindezeket megelőzve Kínában készült képeit Pekingben mutatta be nyilvánosan. – Itthon még Szegeden, Debrecenben és a budapesti Kulturális Kapcsolatok Intézetének termében állított ki.

Mivel író is, nemcsak festőművész és grafikus, jó megfigyelő, s ennek a maga területe mind az író, mind a művész jó hasznát veszi. Nem közbömbös, még világnézeti szempontból sem, hogy az író mit lát meg az életből, vagy a művész mit tart érdemesnek megörökíteni a látottakból. Weimarnban Cranach házát, ugyanott a kocsomban a zenekart, Wartburgban Árpádházi Szent Erzsébet kútját, Thüringiában egy juhászt, Varsó-

Vincze Lajos: Illusztrációk - Illustrations - Иллюстрации

ban a Zsigmond-ozlopot és az Öreg várost, a Gyöngy-folyón dzsunkásokat, a Nagy Fainál vándorkereskedőket, Eisenachban az Öreg piacot, Albániában esküvőt, Macedóniában férfit gidával, Mandzsiában a császárszékot, Pekingben az ősi császári palotát, Sopotban csónakokat, Hel félszigeten kikötőt, halászkutert a Balti-tengeren, őzei tájat a Bajkál-tó mellett, a kínai piacon papucsárst, műtermekben a művek mellett a vitaközvetítő művészeket. Lehetne még sorolni az utazó itineráriumból és a műtárgyak címjegyzékéből az adatokat, de ennyiből is nyilvánvaló, hogy Vincze Lajos otthonosan mozog az eurázsiai földrészen, az Északi-tenger partjé-

től a Sárga-tengerig, Dalmáciától Vietnámig sok-sok táján és pontján a világnak. Mint író s mint művész veszi észre a csillogó látszat mögött a hétköznapot, s benne a dolgozó embert. Művészetében mese és valóság egyaránt a maga sajátos nyelven jelennek meg, amez a fantázia keleties bőségével és szépségével, emez az egészséges realitás érthetőségével.

Vincze Lajost elsősorban mint grafikusot tartjuk számon, noha nem lett hűtlen a festészetnek sem. De a körülmények folytán mindenekelőtt a könyvgrafikával került szoros kapcsolatba: egész sereg könyvnek tervezte a kötetét, védőlapját és készítette illusztrációját. A Gondolat Kiadó *Világjárók* című sorozatára hivatkozom, valamint a Panoráma úti-könyveire (Magyarország, Itália, Franciaország, Jugoszlávia, Skandinávia, Szovjetunió stb.), mint olyanokra, amelyek nagy példányszámmal fogva száz- és százazreteknek kerülnek a kezébe és hatnak izlésük alakulására. Ha grafikai munkásságát akarjuk áttekinteni, akkor elsősorban az illusztrációkra kell gondolnunk. A magyar illusztráció, mint általában a hazai grafika, bizonyos fokig elszűrkült, ezt nem alap nélkül teszik szavá egyre többen. Ennek a meghalványodásnak egyik oka kétségtelenül az, hogy a kiadók szívesebben dolgoznak a már beérkezett, maguknak nevet szerzett illusztrátorokkal, mégha azok munkái időnként kevésbé színvonalasak és egyéniak is, semmint hogy újabb tehetségekkel próbálkozzanak. Ez utóbbiban sincs hiány, csak valahogy az arány nem kielégítő. A „vezető” grafikusok egymásra hatnak, lassanként már nem is lehet egyikük munkáját a másiktól megkülönböztetni. De valamit mindjárt javulhat a helyzetkép, ha a grafikusai kört kitágítjuk s észrevesszünk olyan alkotó művészeket is, akiket eddig nem volt szokás a büvös kör tagjai mellett tudomásul venni és értékük szerint méltatni. Közéjük sorolom Vincze Lajost. 1959-ben jelent meg a Magyar Helikonnál

Mesél a Vörös-folyó című vietnami mesekönyv, Vincze Lajos színes grafikáival. A védőlapot is ő tervezte, míg a kötetet a gyomai Malatinszky Lajos, Vincze rajzának felhasználásával. A mese mindig hálás területre az olyan művészeknek, akinek szárnyaló fantáziája együtt tud röplőni a szöveg képzelte szereplőivel, s aki bele tudja magát élni az irrális helyzetekbe. A mese gyakran kínál korlátlan lehetőségeket a művészi fantáziának és mégsem válna javára az illusztrált kötetnek, ha a művész a szöveget meghaladóná venné el a süllytot az irrealitás irányába. Vinczét ettől intellektuális fegyelme óvja meg, anélkül, hogy közben képzeletét visszafojtjottnak éreznék. Más szóval: illusztrációt, a mesékhez készülteteket is, jellemzi valami bölcs józan-ság, okos körültekintés, amely számol több olyan tényezővel, amikkel az illusztrátorok vagy nem törődnek, vagy csak nagyon ritkán, akkor sem mindig szívesen. Elsősorban magával a szöveggel, mert hiszen ezt kell legyőznie, ha komolyan veszi művészi feladatát. Először azt, hogy rajza ne pusztá megismétlése legyen a szövegnek, hisz annak megújítása éppoly főlőleges, mint a természeti táj pontos leképezése, művészi hozzáadás nélkül. – Viszont annyira el sem ragaszkodhat a szövegtől, hogy azzal csak Adámról-Éváról legyen rokon, akár a töböt, akár a kevesebbetmondás jogcímével indokolja is azt. Sőt, nemelyik illusztráció egészen mást nyújt, mint a szöveg s ilyenkor merül föl a kérdés, mi keresztelölője van illusztráció címen a könyvben? Az illusztráció ugyanis megvilágítást jelent s erre az irni-olvasni tudás korszakában is szükség van, természetesen a képzőművészet nyelvén. Az illusztráció ezért csak akkor jogosult a műveltség mai fokán, ha valóban művészi, mert csak így tud valami pluszt adni a szöveghez képest.

A fenti esetek mindegyikére idézhetnénk példákat. A „többre” éppúgy, mint a „keve-

Major Kálmán: Akt csoport

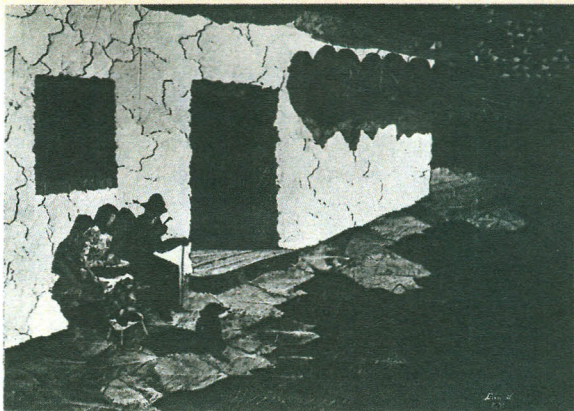
sebbre", és a sikerült, művészi illusztrációra is. Sőt, a semmivel semmit monó illusztrációra is, amikor tehát még a művész igyekezetét sem állapíthatjuk meg, s elintézi feladatát néhány semmire sem utaló vonallal, vagy színkompozícióval. (Mennyi szellemi restséget, tehetségtelenséget és tudatlanságot takar ma már ez a szó, ki mondhatná meg!) Amikor az illusztrátor arra hivatkozik, hogy belőle azt váltotta ki a szöveg. Holott egyszerűen képtelen a művészi feladattal úgy birkózni meg, hogy abból valóban illusztráció szülessen.

Vincze Lajos tiszteli a szöveget. Maga is író lévén, tudja, mire kötelezi a másik író szövege őt, az illusztrátort. Nemcsak mint művész, hanem mint író is érzékeli a problémát, s nem esik nehezére igazodni az író szándékához, az írott szöveg szelleméhez. Ettől fátanak az illusztrátorok, mert a szövegben való elmélyedés több időt igényel, s nem engedi a gyors munkát, a fizetség meg ugyanaz. Dehát mentségül szolgálhatnak-e a piaci viszonyok?

A *Mesél a Vörös folyó* színes illusztrációi kielégítik a műfaj követelményeit. Azokat, amelyeket joggal támasztunk a szöveg mellé került illusztrációk iránt. Ha nem szöveg mellé készült az illusztráció, bármilyen elrugaszkodást lehetségesnek tartok, mert hiszen ilyenkor merőben mindegy, mi váltotta ki a művészből az „illusztráció” képzetét. Ha áttekinjtjük az utolsó évek hazai illusztrációt, nem nehéz megállapítani, nem sok művészek sikerült a szöveggel harmonizáló, magas színvonalú illusztrációkat világra hozni, noha a létszám színes világától sokan megtevének.

Vincze Lajos vietnami mesecillusztráció a műfajban ahhoz a vonulathoz igazodnak, amely a Sárgea-tengertől az Atlanti-óceánig mindenütt fölveti a formanyelv kérdését. Ázt nevezetesen, hogy a korszerű európai kifejező forma meddig alkalmazkodhat az ázsiai szellemiséget hordozó műhöz, a benne kifejeződő izlésvilághoz s ugyanakkor a mű olvasóhoz. - Nyilvánvaló, hogy szolgálai módon történő alkalmazkodás eltérő az illusztráló művész egyéniségét, míg az európai ízéshez, formakultúrához való egyoldalú igazodás idegen formavilág diktatúrájával járna. Igaz, a művészek ehhez is joga van, de a jog önmagában éppen kémlelten érvényesítésével igazságtalanságot is szülhet. Vincze Lajos nem a szabadság elméleti szemességéből nézi a kérdést, helyett a két szélsőséges álláspontot ötvözi egybe s az így keletkező összhangból születnek illusztrációi, amelyek egyszerűen idézik régi korok hangulatát s mégsem idegenek koruk formakultúrájától. Valamennyi kínai, japán, vietnami könyvhöz készült illusztrációjában sikerrel oldotta meg az illusztrátorra nehezedő fenti ellentmondást. Ez látszik a kínai *Cao Jü* 1961-ben megjelent *Pekingi emberek* c. drámájához készült illusztrációján (rajzok, akvarellek). Ez utóbbiak valóban műmelléklet-számba mennek, s ha a könyvben önmagukban vett művészi értékük vitathatatlan is, könyvművészeti szempontból vetnek föl problémákat. Egyelőre azonban a könyvművészek sem tudják a szövegdoldal és a festményes illusztráció közti feszültséget

Dán Károly:
Paprikaszárítók
Sáchoir de paprika
Cyuan nanpuky

megszüntetni, mivel az egészlapon, sőt oldalpáros színes illusztrációról érthető okból nem mondhatunk le. Vincze Lajos a *Pekingi emberek*-hez, valamint az *Ueda Akinari* japán szerző *Eos és Hold meséi* (1964) című kötetéhez készült festményeszerű illusztrációiban is a kínai, illetve a japán lelkiségre tekintettel költötte át képpé a szöveget, oly sikerrel, hogy pár év múlva a Budapesteni írtatózó japán könyvkiadók ezért keresték vele a közvetlen kapcsolatot.

1965-ben jelent meg *Ho Si Minh: Börtönnaplója*, Weöres Sándor fordításában. A művész kezét fogva tartotta a tartalomhoz való igazodás. De éppen az erősen kötött feladatban mutatkozott meg, hogy a vérbéli illusztráló tehetség mire képes a szoros tematikai alkalmazkodás ellenére is. Vincze remek kis rajzokat „vésett” a szöveghez. Nem határota le őket szabályosan, amint megszoktuk ilyen fekete alapra születő vonalas rajzoknál. Föllazított a széleket, ahogy a kompozíció és a megjelenítés érdekei kívánták. Apró kis miniatűrök ezek a krétarajz-szerű grafikák, melyek csak néhány fehér vonallal jelez a fekete alpból egy-egy felhőt, néhány leveles ágat, megbilincselt lábszárakat, a nem valójában mélyen zengő verseket agyon nem csapó arisztikummal.

Egészen mások a *Madárszárnyak* című, vietnami költők verseihez készült illusztrációi (1967). Linóleummetsetekkel illusztrálta a költeményeket. A linómetsetek általában széles foltokkal oldják meg feladatukat, az anyag-szerűségéből következően. A művész a linótechnikát kissé eltolta a festszerű felé s úgy körbejárta megállt. Egyrészt a linómetset darabosság, a vonalak lágyasága, rojtoszósága, többhelyiütt a fekete-fehér foltosság is megmaradt, mégis feloldotta a felületet a vízszintes és függőleges vonalak sürített alkalmazásával, némely részletében már-már op-artos raszterre emlékeztetően, azaz valami különös, ideges remegést idézve elő a lapokon. Ezen belül nagy színellentétekkel dolgozott, olyan drámai hatást érve el, mintha nem is csak a fekete-fehér állt volna rendelkezésére. Bravóroisan alkalmazta a térérnyű különféle lehetőségeit, akár rács módotíri arórol van szó, akár hegyek, völgyek, ég, Hold, Nap vagy a tenger képzetnek érvényesítéséről. Vincze vonalait nem egyhangúak, akár párhuzamosan, akár egymást átszelve, vagy önmagukban meg-megtörve vonulnak is.

Ismét másfajta megoldással találkozunk a *Virágok a pomagránát* (1968) albán népköltészetű gyűjteményénél. Itt a linómetset említett forradalmasításától visszahajlik a festszerű-szerű felfogás felé, anélkül, hogy fát alkalmazzon. A kopotott technika egyik változával él, amit ismertetni azért fölösleges, mert a mai technikai eljárások határaitalon lehetőségei és megvalósulási között állg volna ennek az ismertetésnek valamelyes értelme. A kész mű a lényeges, bármilyen módon jöj-jönis létre. Nem vésett, hanem finoman rajzolt vonalakkal hívja ki a sötét háttérből alakjait és jeleneteit. Amit jölesben kell nyugtatni, az, hogy amikor számos művész néhány vonallal, pacniszerű fekete foltal intézi el az illusztrálás követelményeit, ehhez nem egy illusztráció költő megtervező áldását is elnyerte a barátság címén, mélyen elmaradva attól, amit mi művészetünk nevezünk, Vincze Lajos az alkotás során nem a könnyű ellenállást választja. A felelősséget az alkotás-hoz elégséges időt is kiverekelt magának. Minthogy nem ágalt az „élvonalbeli” grafikusok agoráján, a maga útján járva alkotott, mentes maradt azoktól a kollégialás hatásoktól, amik annyi művészt silányítottak a másik árnyékáá. Külföldön jártában nemcsak az embert és környezetét figyelte meg, hanem a

Sods István: *Puli - Poulí - Pilya*

Gammel
József: Táj
Paysage
Πελαγος

népművészetet és a szakmabeliek között folyó művészeti vitákat is. Érdekeltek egy-egy nép művészeti kultúráján belül a technikai részletkérdések is, Kínában például az, hogy a kínai tus hogyan készül, milyen a jelentősége a kínai művészetben, mert hisz nem véletlenül válik uralkodóvá egyetlen technika sem. Aki bele akar illeszkedni valamelyik nép kultúrájának világába, az eszközök és módszerek ismeretének is hasznát veheti. Nem kötelező ez, de ha sikerül, a megismerés és a tudás eredménye jelentkezik, akkor a műalkotás hitelét eggyel több bizonyíték támasztja alá. Vincze rajzaiban ezért merülnek föl népi típusok, folklorisztikus elemek, táji, építészeti jellegzetességek, anélkül, hogy ezek a mai művészre kötelező korszerű látását s az annak megfelelő kifejező formakincsét bénítóan befolyásolnák. Azt is mondhatnám: így kell illusztrálni. Vincze lapjai „meg vannak csinálva”. Azaz: nem kísérletekkel ámitja a nézőt, nem műhelygyakorlatait tálalja a néző elé, nem selejlett szó modernség címnél az ellentmondani nem merő közönség vagy műbarát nyakába.

Vincze Lajos hazai és itt szereplő, megforduló külföldi művészekről, továbbá tudóskoról, írókról, költőkről készült vonalas rajzai már egy egész kis múzeumot megtöltenének s közülük számos megjelent a hazai lapokban (Bücher aus Ungarn, A Könyv, Magyar Hírlap stb.).

Jelenleg az 1848-as szabadságharc hőseiről és mártírjairól készít arcképcsarnokot. Elsorvasztott hagyományt újít föl, korszerűsíti a népek új tavaszától ihletve, emlékeztetve arra, mit jelenthetett az ilyen történelmi sorozat a nemzeti öntudat éberségére, egy létében anynyiszor veszélyeztetett nép számára.

Szij Rezső

Dán Károly kiállítása Szegeden

Figyelemreméltó, ösztönösen finom ízlésről, teremtő képzeletről s biztos szerkesztőkészségről tanúszkodó kiállítást láthatott a szépet szerető közönség Szegeden: Dán Károly asztalosmester avarból készített alkotásait.

Az autodidakta művész párját ritkító tevékenységre vállalkozott. Évek során át gondosan preparált avarlevelekből, szirmok, fa-

kérg felhasználásával – képeket épít. Sziszifuszi küzdelemmel, kitartó szívóssággal. Vajon megéri-e? – kérdezhetjük. Dehát melyökben nem munkált már a leküzdhetetlen vágy: olyasmit csinálni, ami töretlen benső kielégülést ad. Amit rajtunk kívül nemigen képes produkálni senki – aminek, épp ezért, megkülönböztetett értéke van és ami megörzi emléktünket a könyörtelen Idő sodrában.

A műalkotásá „mentett” avar jónehány esztendeje bearanyozza Dán Károly életét. Erdélyben született, s feltehetően a gyermekorból hozta a növényvilág szépségei iránti fogékonyságát. Ruzicskay György, a tengerentúl is jólismert, szarvasi származású festőművész ugyancsak jónehány esztendeje kíséreltezik e különös műfajjal; ilyen jellegű alkotásait „bio-képeknek” nevezi. Ám ő a teret nem tölti ki tömött avarral és szírommal, ebből a szempontból tehát Dán Károly képei egészen sajátosak. E különös művek tán a festő- és iparművészet határára helyezhetők, hisz a képek színét nem az alkotó, hanem a természet keveri ki; azonban a faintrazsiakéval vagy méginkább a collage-technikával rokon formálásmód, a legmegfelelőbb elemek kiválasztása és műalkotásá sűrítése, a szuverén modell-rendszer érvényesítése feltétlenül a művészet rangjára emelik az avar-képeket.

Dán Károly képeinek egyéni jóízét egyrészt mai szűkebb pátriája, Szeged légkörének érzékeltetése, másrészt valaminő tiszta szívű humanizmus szolgálta. Az előbbiek képviselésében a Paprikaszárítók, a Juhász, a Szeged, a Színes táj, az Ősi pompa s az Alsóvárosi udvar című műveit, az utóbbiak képviselésében pedig a Háború mérlege, a Játék a síneken, az Egyenjóság s az Emberiség célja című műveket említhetnénk a többi között. Mind tájához ragaszkodó patriotaként, mind a tisztaszívű humanum képviselőjeként figyelmet és tiszteletet érdemlő, az artisztikum iránti természetes hajlamról tanúszkodó képeket készít. Ösztönös harmóniát sugalló, finoman terisegét is érzékeltető, de leginkább síkráfeszített jelképei a magyar naiv festők – elsősorban a szegedi Süli András – modorát juttatják eszünkbe. Ám mégsem modoros, s a giccses megoldások buktatóit erredendő jóízléssel, teremtő fantáziával képes elkerülni.

Sokan megkedvelték Szegeden ennek az